LEXIKÓN NÁMORNÍCTVA A OBCHODU

NÁMORNÍCTVO

*Cestovanie v súčasnosti je **pomalé, náročné a často nebezpečné**, no zároveň nevyhnutné pre obchod, diplomaciu, vojnu aj poznanie sveta. Ľudia sa presúvajú po súši, mori aj riekach pomocou dopravných prostriedkov, ktoré sú závislé od sily človeka, zvierat alebo vetra. Každá cesta je dobrodružstvom, skúškou trpezlivosti a odvahy.*

Cestovanie nie bežná záležitosť. Najčastejšie cestujú:

- ***Obchodníci** — hľadajú trhy, suroviny, zisk.*
- ***Diplomati** — uzatvárajú dohody, mier, aliancie.*
- ***Vojaci** — presúvajú sa medzi pevnosťami a bojiskami.*
- ***Pútnici** — cestujú do posvätných miest.*
- ***Učenci a kartografi** — hľadajú poznanie, mapujú svet.*
- ***Dobrodruhovia** — objavujú nové krajiny, kultúry a príležitosti.*

*Pre bežného človeka je cestovanie **vzácne, drahé a často nebezpečné**.*

Cestovanie je motorom globálnych zmien:

- ***Obchod** — koreniny, zlato, striebro, hodváb, porcelán, kožušiny.*
- ***Diplomacia** — spája kráľovstvá, rieši konflikty.*
- ***Vojna** — armády sa presúvajú cez kontinenty.*
- ***Náboženstvo** — misie, púte, šírenie viery.*
- ***Objavovanie** — mapovanie sveta, nové trasy, nové kontinenty.*
- ***Migrácia** — presun obyvateľstva, zakladanie kolónií.*

1. *Cesty sú nerovné, často len udupané chodníky alebo staré rímske trate. Najbežnejšie prostriedky cestovania po pevnine:*

- ***Peší cestovateľ** — najlacnejší spôsob, vhodný pre pútnikov, obchodníkov a poslov.*
- ***Jazda na koni** — rýchlejšia, no drahá; využívajú ju šľachtici, poslovia a vojenskí velitelia.*
- ***Konské a volské povozy** — slúžia na prepravu tovaru, zásob a ľudí; sú pomalé, ale spoľahlivé.*
- ***Karavány** — v Orientálnych a stepných krajinách sú základom diaľkového cestovania.*

Priemerná rýchlosť cestovania po súši je v dobrom počasí a bez prekážok stále pomalé. Nástrahou môžu byť pocestní a banditi.

2. *Rieky sú bezpečnejšie než more a rýchlejšie než suchozemské cesty. Používajú sa:*

- ***Riečne člny*** *— pre obchodníkov a zásobovanie miest.*
- ***Trajekty*** *— pre prepravu ľudí a zvierat.*
- ***Plte*** *— lacné, vhodné na drevo, obilie a suroviny.*

Rieky ako Dunaj, Rýn, Ganga, Jang-c'-ťiang, Mississippi či Amazonka sú hlavnými dopravnými tepnami kontinentov. Nástrahou môžu byť banditi a riečni piráti.

3. *More je hlavnou tepnou svetového obchodu. Najdôležitejšie plavidlá:*

- ***Obchodné lode*** *— vhodná na obchodovanie.*
- ***Explorer*** *— vhodná na objavovanie.*
- ***Transportné lode*** *— využívané na prepravu osôb.*
- ***Otrokárske lode*** *— využívané na prepravu otrokov*
- ***Vlajkové lode*** *— využívané na prepravu dôležitých osôb – panovníkov, veliteľov a pod. je to veliace plavidlo flotily.*
- ***Vojnové lode*** *— využívané na námorné bitky*
- ***Eskorty*** *— využívané ako doprovod pre ostatné lode*

Cestovanie po mori je rýchlejšie než po súši, ak vietor praje. Tento spôsob dopravy umožnil interkontinentálne cestovanie a rýchlejšiu prepravu komodít.

1. ***Navigácia*** *je kombináciou vedy, skúsenosti a intuície. Pri cestách sa využívali najmä:*

- ***Astroláb*** *— meria výšku hviezd, umožňuje určiť zemepisnú šírku.*
- ***Kvadrant*** *— presnejší nástroj na meranie uhlov.*
- ***Kompas*** *— základ orientácie, nevyhnutný v hmle a búrkach.*
- ***Portolánové mapy*** *— detailné mapy pobreží, prístavov, veterných smerov.*
- ***Log a presýpacie hodiny*** *— merajú rýchlosť lode.*

2. Posádka je *svet disciplíny, odvahy a tvrdého života vedená prísnou hierarchiou*

Veliteľ *— absolútna autorita na mori. (admirál, comodor,kapitán)*
Prvý dôstojník *— riadi každodenný chod lode.*
Navigátor *— odborník na mapy, hviezdy a kurzy.*

Kormidelník *— drží smer, reaguje na vietor a vlny.*
Boatswain – Bosun *— veliteľ paluby; dohliada na laná, plachty, stožiare, opravy a fyzickú prácu posádky.*
Quartermaster *— zodpovedný za zásoby, rozdelenie práce, striedanie služieb a poriadok na palube.*

Delostrelecký kapitán *— velí všetkým kanónom, munícii a obsluhe delostrelectva.*
Delostrelci *— obsluhujú kanóny, nabíjajú, mieria, udržiavajú zbrane.*
Marines – námorní vojaci *— bojujú pri abordáži, chránia loď, strážia kapitána a poklad.*
Strážca zbrojnice *— spravuje zbrane, meče, muškétové zásoby a výstroj.*

Master of Sails *— riadi plachty, ich nastavenie, opravy a koordináciu pri manévrovaní.*
Riggers – lanári *— pracujú v lanoví, na stožiaroch, opravujú laná, kladky, rebríky.*
Topmen – vrcholoví plachtári *— lezú najvyššie do stožiarov, nastavujú plachty v najnebezpečnejších výškach.*

Carpenter – lodný tesár *— opravuje trup, palubu, rebrá lode; najdôležitejší muž pri poškodení.*
Caulker – smolič *— utesňuje škáry, natiera smolu, bráni prenikaniu vody.*
Cooper – bednár *— vyrába sudy na vodu, jedlo, pušný prach; kritická pozícia pre zásobovanie.*
Blacksmith – kováč *— opravuje kovové časti, zbrane, nástroje, kotvy.*

Kuchár *— pripravuje jedlo, spravuje zásoby, často rozhoduje o zdraví posádky.*
Steward – zásobovač *— rozdeľuje jedlo, vodu, kontroluje zásoby.*
Lekár alebo chirurg *— stará sa o zranenia, choroby, amputácie, infekcie.*

Plavčíci *— vykonávajú fyzickú prácu, čistia palubu, pomáhajú pri plachtách, lanách, nakládke.*
Deckhands – palubní robotníci *— univerzálni pomocníci, pracujú tam, kde je treba.*
Cabin boys – kajutní chlapci *— sluhovia dôstojníkov, nosiči, pomocníci pri drobných prácach.*

Pilot – prístavný navigátor *— vedie loď cez plytčiny, úžiny, prístavy.*
Purser – účtovník *— spravuje financie, výplaty, účty, obchodné záznamy.*
Interpreter – tlmočník *— nevyhnutný pri obchodných a diplomatických cestách.*
Chaplain – lodný kňaz *— duchovná autorita, vedie obrady, pohreby, modlitby.*

Život na palube je tvrdý: slaná voda, choroby, nedostatok čerstvej stravy, neustále riziko.

3. Riziká námornej dopravy: more je nepriateľ aj spojenec

Námorná doprava je plná nebezpečenstiev:

- ***Búrky*** *— dokážu zničiť loď za pár minút.*
- ***Pirátstvo*** *— Karibik, Indický oceán, Stredomorie sú plné pirátov.*
- ***Choroby*** *— skorbut, dyzentéria, infekcie.*
- ***Navigačné omyly*** *— nesprávny kurz znamená smrť.*
- ***Nedostatok vody*** *— najväčší nepriateľ dlhých plavieb.*

Každá cesta je hazardom, ale aj príležitosťou.

4. Obchod: more ako tepna bohatstva

Námorná doprava je motorom svetového obchodu. Príklad vzácnych komodít:

- ***Koreniny*** *— Indonézia, Unmanija, Cejlón.*
- ***Striebro a zlato*** *— Nový svet, Čierna zem.*
- ***Otroci*** *— Čierna zem*
- ***Hodváb a porcelán*** *— Čína.*
- ***Kožušiny*** *— Northea a Rusko.*
- ***Textil, zbrane, nástroje*** *— Starý svet.*

Obchodné flotily sú chránené vojenskými loďami, pretože náklad má hodnotu celých kráľovstiev.

5. Dôležitosť námornej dopravy:

- *Spája kontinenty.*
- *Umožňuje obchod a bohatstvo.*
- *Šíri kultúry, náboženstvá, technológie.*
- *Umožňuje objavy a kolonizáciu.*
- *Formuje politiku a vojenskú moc.*

6. Typy plavidiel (zoradené podľa veľkosti)

Canoe	*domorodý čln Nového sveta, malý, stredný veľký, veslá.*
Umiaq	*loď malá, stredná, domorodé plavidlo zo západného a južného pobrežia Čiernej zeme, veslá.*
Piroga	*loď malá, domorodé plavidlo z východného pobrežia Čiernej zeme z jedného kusu dreva, veslá.*
Sampan	*východo-morská bojová alebo obchodná loď malá, dva sťažne, lugrové rohožové oplachtenie, využívaná na riekach a blízkom pobreží.*
Cannonboat	*strážnik malý s max. 10 delami, slúžili na stráženie pobrežia, veslá.*
Ketch	*strážnik malý, jeden až dva sťažne, kostaková plachta. Slúžila na obranu zátoky.*
Yacht	*malá loď plaviaca sa po kanáloch miest Starého sveta, jeden sťažeň.*
Cog	*riečna loď malá, jednosťažňová, slúži na prepravu malého tovaru.*
Brig	*obchodná loď stredná dlhá, dvojsťažňová, rahnové plachty.*
Cutter	*obchodná alebo bojová loď malá, jeden sťažeň, kosatková plachta.*
Caravel	*prieskumník malý, tri až viac sťažňov, kombinované rahnové a latinské plachty.*
Sloop	*bojový prieskumník stredný, jeden sťažeň, kosatková plachta. Flotilový rýchly prieskumník.*
Corvette	*bojová loď malá, dva až tri sťažne, rahnové oplachtenie, slúži ako eskorta, alebo obrana pobrežia.*
Dhow	*arabská bojová alebo obchodná loď stredná, jeden až tri sťažne naklonené dopredu. Arabské oplachtenie.*
Paru	*loď stredná, domorodé plavidlo z Pacifiku s bočnými plavákmi na dlhšie plavby, veslá.*
Džunka	*východo-morská bojová alebo obchodná loď stredná, dva až tri sťažne, lugrové rohožové oplachtenie.*

Qiao chuan	*východo-morská bojová alebo obchodná loď stredná, dva až tri sťažne, lugrové rohožové oplachtenie.*
Gallea	*bojová loď stredná dlhá, jeden sťažeň, latinské oplachtenie, veslá.*
Pinas	*obchodná loď stredná, tri sťažne, rahnové plachty, pobrežný obchod.*
Carrak	*obchodná loď stredná, tri až viac sťažňov, kombinované rahnové a latinské plachty.*
Barque	*obchodná loď stredná s tromi až piatimi sťažňami a rahnové plachty.*
Longship	*strážnik dlhý plytký stredný, poväčšine so streleckou posádkou.*
Turtle ship	*plne brnená a uzavretá loď, stredná, veslá. Zbrane: dračia hlava – plameň, delá a šípy.*
Galleon	*bojová loď stredná, tri až štyri sťažne, rahnové plachty, ťažká delostrelecká výzbroj.*
Fregata	*bojová loď stredne veľká dlhá, tri sťažne, rahnové plachty, využívaná na útok ale aj na eskortu.*
Lou chuan	*východo-morská dobyvateľská loď veľká, dva až tri sťažne, lugrové rohožové oplachtenie.*
Trade ship	*veľká obchodná loď, silne zbrojená. Tri sťažne, spevnené, rahnová plachta.*
Darkar	*plne brnená a uzavretá loď, veľká, veslá. Zbrane: dračia hlava – plameň, delá a šípy.*
Line ship	*bojová loď stredne veľká, tri sťažne, rahnové plachty, vysoký počet diel, člen vojnovej flotily*
Man-o-War	*bojová loď veľká, tri a viac sťažňov, rahnové plachty, vysoký počet diel, vlajková loď eskorty.*
Battle ship	*bojová loď veľká, tri sťažne, rahnové plachty, vysoký počet diel, člen vojnovej flotily*
War ship	*bojová loď veľká, tri a viac sťažňov, rahnové plachty, vysoký počet diel, vlajková loď vojnovej flotily*

Lode minulosti

Diéra	*starogrécka vojnová loď, jeden sťažeň, rahnová plachta, veslá v dvoch radoch z oboch strán.*
Hemiola	*starogrécka vojnová loď, ľahká a rýchla, jeden rad vesiel*
Liburna	*starorímska vojnová loď, jeden sťažeň, latinská plachta, jeden rad vesiel.*
Moréra	*starogrécka vojnová loď, jeden rad vesiel.*
Naves longae	*starorímska vojnová loď, dlhá.*
Naves onerariae	*starorímska obchodná loď, krátka.*
Pentekontéra	*starogrécka bojová loď stredná, jeden rad vesiel (50)*

OBCHOD

Obchod je živou tepnou sveta, ktorá neustále pulzuje medzi kontinentmi, mestami a ríšami. Každý deň sa po moriach a karavánových cestách presúvajú lode, ťavy, obchodníci a tovar, ktoré spájajú Starý svet, Arabský svet, Čiernu zem, Východnú zem ale aj Hornú a Dolnú zem Nového sveta do jedného prepojeného celku. Obchod je hlavným motorom života.

V prístavoch a na tržniciach sa stretávajú kupci z rôznych kultúr. Vymieňajú si nielen tovar, ale aj poznatky, technológie, mapy, jazyky a zvyky. Každá obchodná transakcia je malým stykom civilizácií. Obchodníci sa stávajú sprostredkovateľmi medzi svetmi, ktoré by sa inak nikdy nestretli.

Obchod je zároveň politickým nástrojom. Kto vlastní vzácne komodity, má v rukách strategickú výhodu, ktorá rozhoduje o postavení. Obchod prináša bohatstvo a to otvára cesty pre expedície, podporu umenia, zakladanie bánk a obchodných spoločností.

V súčasnosti je obchod mostom medzi starovekými tradíciami a novým globálnym svetom. Je to sila, ktorá neustále poháňa pohyb tovarov, ľudí, myšlienok a kultúr. Svet sa otvára a obchod je jeho najdôležitejším nástrojom.

Spôsoby obchodu

- ***Barterový obchod*** *— výmena tovar za tovar; dominantný v raných civilizáciách. Fungoval v malých komunitách, limitovaný „dvojitou zhodou potrieb“. Dnes je hlavne využívaný na vidieku a u domorodých kmeňov.*
- ***Komoditné platenie*** *— niektoré vzácne komodity slúžia ako platidlo. Metóda používaná v staroveku ako univerzálne hodnoty. Aj dnes je v niektorých kultúrach aplikovaná metóda.*
- ***Karavánový obchod*** *— spôsob predaja komodít väčšieho množstva prevážaného interkontinentálne po súši. Väčšinou je to trasa Východná zem – Arabský svet – Starý svet.*
- ***Námorný obchod*** *— spôsob predaja komodít väčšieho množstva prevážaného interkontinentálne. Tento spôsob umožnil masívnu prepravu tovaru po celom svete.*
- ***Cechový a mestský obchod*** *— spôsob predaja komodít hlavne remeselnej výroby. Je to spojenie obchodníkov, ktorí si medzi sebou určujú pravidlá predaja, cenu a pod.*
- ***Obchodná spoločnosť*** *— spôsob predaja komodít na medzinárodnej úrovni, námorného aj pevninového charakteru. Spoločnosť si medzi sebou určujú pravidlá predaja, cenu a pod.*
- ***Koloniálny obchod*** *— je to obchod komodít získaných v podmanených – koloniálnych územiach, ktoré si privlastňuje uzurpátor územia bez ohľadu na práva miestnych, domorodých obyvateľov.*

2. Spôsoby platenia (vývoj od staroveku po 16. storočie)

- ***Barter*** *— najstarší spôsob predaja a stále používaný na vidieku a u domorodých obyvateľov*
- ***Komoditné platby*** *— spôsob platby, kedy komodita má väčšiu hodnotu ako platidlo. Tento spôsob platby platí hlavne mimo Starého sveta*
- ***Kovové mince*** *— štandardizované platidlo, mince razené z rôznych kovov. Čím vzácnejší kov, tým cennejšie platidlo*
- ***Ingoty a kovové tyče*** *— platidlo používané hlavne v staroveku*
- ***Papierové peniaze*** *— málo používaná metóda, platidlo sa objavuje hlavne vo Východnej zemi, nie je možné overenie hodnoty.*
- ***Úverové listiny*** *— platidlo vydávané hlavne bankami, ktoré zapožičajú peniaze alebo zaplatia za komoditu a v prípade neschopnosti splatiť túto sumu, banka konfiškuje majetok.*

3. Komodity

Nízka hodnota

drevo – eben, céder, dub, ...
ľan, vlna
ryba – solená, sušená, údená veľryba, veľrybí tuk, losos, tuniak, riasy, mušle
obilie – pšenica, raž, jačmeň, ovos, ...
plodiny – zemiaky, ryža, repa, kukurica, slnečnica, proso, olivy, podzemnica olejná, ...
ovocie – jablko, hrušky, broskyne, marhule, čerešne, višne, ...
citrusy – citróny, banány, kokos, figa, datle, ananás, palmový olej, ...
drobné ovocie – jahody, maliny, ...
zelenina
chovné zvery – hydina, ošípané, hovädzie, somáre, ovce, byvoly, soby, losy, kozy, kone, ťavy, lamy, mrože, tulene,
lovené zvieratá - slony, medvede, levy, tigre, zebry, žirafy ...
včely, vosk, med
suroviny – železo, meď, olovo, uhlie, ...
atrament
otroci

Stredná hodnota

výrobky z dreva
výrobky z kovu
potravinové výrobky
textil – vlákno, sisal, bavlna

kožušiny
slonovina
plodiny – tabak, káva, čaj, čokoláda, vinič, agáva, cukrová trstina, kaučuk, korok
kovy – bronz
produkty – olivový olej, veľrybí tuk, soľ

Vysoká hodnota

drevo - mahagón
porcelán
textil – hodváb
kovy – zlato, striebro, diamanty, drahé kamene
mince
koreniny – korenie, cukor, vanilla, škorica, ostatné koreniny ...
perly
zbrane, zbroj, bojová technika
exotický tovar